

Musa Önder

BİLİM ve SANAT 94

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ARALIK 1988

(KDV Dahil) 2000 TL.

İNSAN HAKLARI

DEMOKRASİ İÇİN ULUSAL ANLAŞMA

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Memurlar

Musa Özdemir

Dünyanın neresinde olursa olsun "ben demokratım" diyen insanlara düşen görev; dünyada barşın, adaletin, özgürlüğün sağlanmasına katkıda bulunmaktır. İnsan onurunu korumak, eşit ve devredilmez hakları savunmaktır. Tüm insanların korkudan ve yokluktan kurtulması, düşüncelerini özgürce dile getirmesi için çaba harcamaktır. İnsan haklarına, temel özgürlüklere ilişkin uluslararası nitelikteki metinlerin yaşama geçmesi için uğraş vermektir.

Tüm insanların sahiplenmesi gereken uluslararası metinlerden biri de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 günü kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir. Bu bildiri Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, uyulacağı taahhüdüyle onaylanmış, 27.5.1949 günlü Resmi Gazetede yayınlanmış ve Anayasadaki hüküm uyarınca yasa niteliği kazanmıştır. Tüm haklar ve uluslar tarafından ulaşılmaması gereken ortak bir ülkü olarak ilân edilen bu Bildiri neler öngörüyor? 30 maddeden oluşan Bildiri'nin her bir maddesi insanlık ailesinin tüm üyelerinin sahiplenmesi gereken temel hakları ve özgürlükleri işlemektedir. Bu Bildiri işkenceden yaşama hakkına, sağlıktan eğitime, işsizlikten bilim ve güzel sanatlara, ücret rejiminden ırk ayırımına dek pek çok soruna evrensel ve kalıcı ilkeler getiren, insanlık varoldukça geçerliliğini koruyacak bir belgedir. Bu nedenle, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin içeriğini ve amaçlarını bir yazıda anlatabilmek güçtür. Bildirinin önemini ve anlamını sergileyebilmek için konuyu somut bir sorunla sınırlandırmak kaçınılmazdır. 40 yıl önce yayınlanan bu Bildiri'de öngörülen temel haklardan ülkemizdeki yaklaşık 1,5 milyon memur ne denli yararlanmaktadır?

KÜÇÜK AMA ÖNEMLİ BİR SAPTAMA

Bu sorunun yanıtına geçmeden önce bir saptama yapmak gerekmektedir. Ülkemizdeki memurların sorunu

denilince, üzülerek belirtmeliyim ki; katsayı, yan ödeme, ödenek, ek gösterge, kadro, terfi gibi konular tartışılmaktadır. Bazı siyasi partiler, bazı kuruluşlar ve birçok kişi sorunu bu boyutta tutmaya özel bir özen göstermektedir. Nitekim 1989 yılı bütçesinin TBMM'ne sunulduğu şu günlerde de bu yaşanmaktadır. oysa sorun demok-rasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükler boyutunda ele alınmalıdır. Kalkınma modeli, ekonomik önlemler, bütçe, personel yasaları bu yaklaşımla irdelenmelidir. Bu saptamayı burada noktalarak Bildiri'de öngörülen temel haklar ve Türkiye'deki uygulamaya dönebiliriz.

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İNSANIN ONURUDUR

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi "yalnız ekmekle yaşanmaz, özgürlükler de ekmek kadar önemlidir." özdüşünüşündeki yaklaşımı benimsemiştir. Hem demokrasiye hem de ekonomik haklara yer vermiştir. Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olan düşünce özgürlüğü konusunda Bildiri'de yer alan ilkeler özetle şöyledir. "Her insanın düşüncelerini serbestçe ifade etme hakkı vardır ve bu hak haber ve düşünceleri her türlü iletişim aracıyla aramak, elde etmek ve yaymak özgürlüğünü de kapsar." Demokrasiyi benimseyen ve uygulayan ülkelerde bu ilkeler yaşama geçirilmiştir. Ülkemizde ise genelde tüm yurttaşlar özeldede memurlar için bu konuda pekçok engel bulunmaktadır. Bunların başında Ceza Yasasının 141 ve 142. maddeleri gelmektedir. Telefonların dinlenmesi, basına sansür, mektupların açılması, kitap toplatmak ve yakmak, konserlerin iptali, filmlere ve şiirlere yasak ülkemizde düşünce özgürlüğünün yürekler acısı durumunu göstermektedir. Düşünceleri nedeniyle insanlar işkenceye, kötü muamele-ye uğramakta, mahkum olmaktadır. TRT'nin tek yanlı yayınlarının ve basındaki tekelleşmenin doğru ve yanlış haber alma hakkını ortadan kaldırdığı bir diğer gerçektir. Devlet

memurlarına ilişkin mevzuattaki çeşitli yasakları da unutmamak gerekir. 1,5 milyon memur suskunluğa mahkum edilmiş, ülke ve dünya sorunlarına resmi görüşün dışındaki yaklaşımlar adeta yasaklanmıştır. Siyasal iktidarlara övgü düzenler ödüllendirilmekte, yerenler cezalandırılmaktadır. Düşünceleri beğenilmeyen onbinlerce kamu çalışanı 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasıyla, YÖK aracılığıyla, 657 sayılı yasayla işten atılmıştır, yargılanmıştır. İşe girecekler için güvenlik soruşturması yapılmakta, düşünceleri beğenilmeyenler işsizliğe ve açlığa terk edilmektedir. Kısacası, ülkemizde düşünce özgürlüğü alanında alınan yol evrensel ölçütlerin hayli gerisindedir. Oysa düşünce özgürlüğü insan olmaktan kaynaklanan evrensel bir hak. Düşünce özgürlüğü insanın onurudur, namusudur. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin amacı insanlık onurunu korumak ve yüceltmektir. Bu belgeye sahip çıkmak kendimize ve tüm insanların onuruna sahip çıkmakla eş anlamlıdır.

DÜNYADA MEMUR ÖRGÜTLENMESİNİN BOYUTLARI

Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından bir diğeri örgütlenme hakkıdır. Bu hakkı grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hak ve siyasi partilere girebilme hakkı olmak üzere iki düzeyde anlamak gerekir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin örgütlenme hakkına ilişkin ilkeleri şöyle özetlenebilir. "Her insan ülkesinin kamu işlerinin yönetimine katılmalı, iradesini genel ve eşit seçim hakkına dayalı periyodik ve dürüst seçimlerle ifade edebilmelidir. Çıkarlarını korumak amacıyla mesleki örgütler, dernekler kurabilmeli, toplantılar düzenleyebilmelidir." Gerek bu Bildirinin gerekse tüm çalışanlara örgütlenme hakkı tanıyan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun çeşitli sözleşmeleri, Avrupa Sosyal Yasası gibi metinlerin öngördüğü örgütlenme hakkı uluslararası düzeyde sonuçlarını 80 yıl önce ver-

meye başlamıştır. Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi memurların örgütlenme mücadelesinin somut sonuçları küçümsenemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Memurları da kapsayacak grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakkın yürürlükte olduğu bazı ülkeler ve bu hakkın kazanıldığı yıllar şöyledir. Norveç 1958, Meksika, 1963, Kanada 1967, Fransa 1963, Gine 1959, Yukarı Volta 1960, Nijer 1959, Togo 1968, Fildişi Sahili 1964, İsveç 1965, Portekiz 1974. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun verilerine göre örneğin Almanya, Avusturya, İsviçre, Danimarka'da işçilerle memurlar birlikte, aynı sendikada örgütlenme hakkına sahiptir. İsrail, İsveç, Almanya, İngiltere, Lüksemburg silahlı kuvvetler mensuplarına da sendika hakkı tanıyan ülkelerdir. Polis teşkilatında çalışanların mesleki çıkarlarını savunabilmesi için, diğer kamu görevlileriyle aynı statü içinde, sendikal hak tanıyan ülkeler arasında Gine, İrlanda, Fildişi Sahili, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsrail bulunmaktadır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Ekvator, Ürdün, Peru, Etopya gibi birkaç ülkede ise memurlar örgütlenme hakkından yoksundur.

ÜLKEMİZDE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Ayırım gözetmeksizin tüm çalışanlara örgütlenme hakkı tanıyan uluslararası nitelikteki metinler ulusal mevzuattaki evrimin sonucu olduğu kadar bu evrimi belirleyen unsurlar olarak da işlev görmektedir. Ancak özülerek belirtmek gerekir ki, bu evrim ülkemizde yaşanmamıştır. Oysa 1961 Anayasasının 65 ve 1982 Anayasasının 90. maddesi usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin yasa hükmünde olduğunu belirtmiştir. Bu açık hükme rağmen TBMM tarafından 1949 yılında onaylanarak yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1954 yılında TBMM'nin onayladığı İnsan Haklarını ve Ana Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme, altında Türkiye'nin de imzası bulunan ve 1968 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Yasası, ILO'nun kabul ettiği ve Türkiye'nin imza koyduğu başta 87 ve 151 sayılı sözleşmeler olmak üzere birçok metin ülkemizde yeterince işlerlik kazanamamıştır. İşçi sendikala-

rı kurulmuş ancak sürekli tedirgin edilmiş, pekçok sınırlama getirilmiştir. İşçilerin siyasal partilerle ilişkileri bu metinlerde belirlenen düzeye ulaşmamıştır. Memurlar ise, 1965-1971 yılları arasındaki toplu sözleşme ve grev hakkının olmadığı sendika kurabilme hakkı hariç, ne grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haktan ne de siyasal partilere girebilme hakkından yararlanamamıştır.

1982 Anayasası ile diğer bazı yasalar daha da geri bazı düzenlemeler getirmiştir. Satırbaşlarıyla değineceğimiz aşağıdaki gerçekler ülkemizde memurlara ikinci sınıf demokrasinin dahi çok görüldüğünün kanıtlarıdır. 1982 Anayasasının 51, 53 ve 54. maddeleri sendika kurma hakkı, toplu pazarlık ve grev hakkını sadece işçi ve işverenlere tanımıştır. Gerçi memurların sendika kurma hakkını açıkça yasaklayan bir hüküm Anayasa'da yer almamıştır. Ancak hemen belirtelim ki 657 sayılı Devlet Memurları Yasasının 26. maddesiyle toplu eylem ve hareket, 27. maddesiyle de grev yasaklanmıştır. Grev ve toplu sözleşme hakkından yoksun bir sendikalaşmanın dernek kurma hakkından ileri bir hak olmadığı da kuşkusuzdur. Uluslararası metinlere ve Anayasa'daki boşluğa dayanılarak memurların sendika kurma hakkının olduğunu söylemek belki olanaklıdır ancak bu hakkın kullanılabilirliği tartışılmalıdır. Herşeyden önce buna siyasal iktidar karşıdır. Çıkarılacak iki satırlık bir kararname ile bu boşluğun doldurulacağından kuşku yoktur. Memurların örgütlenme özgürlüğünün önündeki bir diğer engel Anayasanın 33 ve 34. maddeleridir. Sendikaların, derneklerin, meslek kuruluşlarının dayanışmasını ve ortak hareket etmesini, ülke sorunlarıyla ilgilenmesini sınırlayan bu maddelerin de biran önce değişmesi gerekmektedir. Bir bütün olarak temel hak ve özgürlükleri sınırlayan 1982 Anayasasının siyasal partilere girmeyi yasaklayan 67. maddesi ile seçilme hakkını zorlaştıran 76. maddeleri de memurları yakından ilgilendirmektedir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2098 sayılı Dernekler Yasasının 4, 5, 16. maddeleri memurların büyük bir bölümünün dernek kurma ve derneklere üye olma hakkını kaldırmıştır. Aynı yasanın 37, 43 ve 44. maddeleri derneklerin ülke sorunları hakkında görüş bildirmesi ve toplantı yapmasını oldukça sınırlamaktadır. 7, 11 ve 12.

maddelerle yurt içinde ve yurt dışında kurulan derneklerle işbirliği engellenmeye çalışılmaktadır. 1982 Anayasasının meslek odalarına ilişkin 135. maddesi ve Dernekler Yasası hükümleri öylesine çarpıktır ki, insanların idamına karşı çıktıkları için Tabip Odaları Merkez Konseyi yöneticileri mahkemeye verilmiştir. Öylesine bir YÖK yasağı getirilmiştir ki, bir profesör İnsan Hakları Derneğine, Resim Sevenler Derneğine üye olabilmek için Rektör'den izin almak durumunda bırakılmıştır.

SONUÇ

Polislerin ve subayların dahi sendikal haktan yararlandığı bir çağda ülkemiz memurlarının sendikal haktan yoksun bırakılması, derneklere üye olmasının sınırlanması, siyasal haklarının tanınmaması demokrasi anlayışımızın düzeyinin somut birer göstergesidir. Çalışanların örgütlenmesi demokrasinin doğal uzantısıdır ve aynı zamanda çalışanların örgütlenmesi demokrasinin gerçekliğinin ve geleceğinin güvencesidir. Çağımızda demokrasinin ve tutarlı demokrasinin ölçüsü çalışanlara ayırım gözetmeksizin siyasal ve sendikal hakları tanımadır. Memurlara düşen görev ise bu hakları söke söke almaya çalışmaktır. İnsan hakları, temel hak ve özgürlükler memur olduğu için değil insan olduğu için kişinin sahip olması gereken değerlerdir. Bu değerler kişiyi kapıkulu olmaktan kurtarır, gerçek bir yurttaş yapar. Yazgısını başkasının değil kendisinin çizmesine olanak verir. Ülkemizdeki en büyük işçi sendikasının üye sayısı dikkate alındığında 1,5 milyon memurun grevli, toplu sözleşmeli sendikal birliğinin önemi daha da artmaktadır. Siyasal haklarla desteklenecek bu sendikal birlik Türkiye'nin yazgısına damgasını vurduğunda hem demokrasi hem emekçiler kazanacaktır. Çalışan her insanın kendisine ve ailesine insanlık onuruna denk düşen bir yaşam sağlayabilmesinin, korkudan ve yokluktan kurtulabilmesinin biricik yolu düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne kavuşmaktır, bu hakkı elde etmekten geçmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alan insan onuruna onur katmayı amaçlayan diğer hakları kazanmak ve kullanabilmek için de düşünce ve örgütlenme özgürlüğü önkoşuldur. □